

JOANA SASTRE CASANOVAS: REPRESALIADA

PARAULES CLAU

Sumaríssim, presó de Terrassa, llibertat condicional, Tribunal de Responsabilidades Políticas.

Joana Sastre Casanovas va néixer a Olesa de Montserrat l'any 1880 i va morir a Rubí l'any 1952. El seu pare, Ignasi Sastre Marcet nascut a Olesa el 1844, era pagès. Estava casada amb Josep Elias Casals, nascut a Collbató l'any 1878, pagès. Tenien tres fills, el Melcior, nascut el 1909¹, l'Eulàlia, nascuda el 1908 i la Clara nascuda el 1916.² En Jaume Busquets, el nostre informant i net de la Joana³, ens comenta que el primer fill, el Josep, nascut l'any 1904, es va morir en accident mentre treballava d'electricista. La família vivia al carrer Riera.

Joana Sastre (1942 aprox.). Font: arxiu familiar

Les seves filles i fill treballaven en el sector tèxtil. L'Eulàlia treballà bastants anys a Can Sedó, als telers, concretament del 3 de maig de 1926 al 30 de novembre de 1938. Segons el seu fill, el Jaume, l'Eulàlia començà a treballar a la fàbrica als 8 anys,

La meva mare va entrar a treballar als 8 anys a Can Sedó i explicava que quan hi havia alguna inspecció s'havia d'amagar dins d'un cove o caixa de roba⁴.

La Clara també treballà a Can Sedó, a la secció de preparació, on hi estigué poc menys d'un any, del 3 de desembre de 1928 a l'11 de novembre de 1929⁵. Després treballà de rodetera a l'empresa olesana J. Dalmases y cia.

El Melcior treballava a Manufactura Textil. S.A, a la secció de tints, i estava casat amb Rosa Montaña Pros, nascuda el 1914 a Ascó i d'ofici, teixidora, a Industrias Sanchez SA. El matrimoni vivia al carrer de Dalt i tenia dues filles: la Teresa, nascuda el 1932, i la Carme, nascuda el 1937.

¹ En el padró de 1936 consta aquesta data i en el de 1940 consta nascut el 1911.

² Segons consta en el padró municipal de 1936, eren analfabets.

³ Entrevista a Jaume Busquets Elias, 27 de maig de 2020, dins dels Projecte: *Memorial Democràtic del Baix Llobregat; de les experiències personals a l'èxit col·lectiu*. Autores, Joana Llordella i Blanca Mampel. Direcció projecte: José Fernández i Elionor Sellés

⁴ JAUME BUSQUETS ELIAS, entrevista citada

⁵ Llistat de treballadors i treballadores. Font: mNACTC

L'any 1913, el marit de la Joana Sastre va morir de tètanus:

L'avi es va morir per una canya que se li va clavar al peu, de tètanus... quan es van adonar ja era massa tard⁶.

Quan va enviudar les van passar molt magres, segons ens explica el Jaume, el seu net:

Es van quedar orfes quan la meva mare tenia 5 anys. Què podien fer? Doncs quasi demanar caritat, es pot dir. Eren gent molt pobre, segons ma mare, anaven a esperar els pagesos quan tornaven al vespre per veure si tenien *algo* per donar-los, per si els sobrava menjar... i així anaven tirant⁷.

L'any 1936, la Joana vivia amb les seves filles a la Plaça de la República. El 21 de setembre de 1939, la Joana, que aleshores té 59 anys, és detinguda a Olesa per la Guàrdia Civil i traslladada a Terrassa on ingressa a la presó acusada del *delicto de auxilio a la rebelión militar, derrotismo y otros desmanes*⁸.

Per ordre del Jutge instructor de terrassa s'inicia el sumaríssim d'urgència, procés en el qual es recullen informes i declaracions sobre l'actuació de la Joana durant el període republicà i de la Guerra Civil. Aquest procés és llarg i lent, com la majoria d'ells, i no finalitza fins a l'any 1942. Durant tot aquest temps, la Joana no és cridada a declarar davant del Jutge Militar que instrueix el sumaríssim fins el juny de 1940.

Al cap de poc temps de ser detinguda, l'Eulàlia i la Clara – les filles de la Joana – van haver de presentar-se al local de la Falange d'Olesa amb l'objectiu de rapa'ls-hi el cap. Aquesta pràctica era una manera d'humiliar les dones *rojás* i, en aquest cas, d'estendre el càstig a les filles per la suposada actuació de la mare que es mostrava poc addicta al règim. Com ens explica el Jaume,

La meva mare i la meva tieta, les anaven a pelar al zero els de la Falange ... sí, sí, les van fer anar a la Falange, mentre l'àvia estava a la presó. Però sempre hi ha persones bones a tot arreu i els van dir que marxessin, que no les pelarien. Elles es van lliurar, però just⁹.

La filla gran de la Joana, l'Eulàlia Elias Sastre, que s'ha casat i viu a Rubí, intenta bellugar fils per aconseguir avals i treure la seva mare de la presó. Així, el 9 febrer de 1940 adreça una instància a l'Auditoria de Guerra de la IV Regió militar on demana que la seva mare sigui posada en llibertat:

(...) Juana Sastre Casanovas se halla detenida en la *Cárcel* de Tarrassa desde el 21 de Septiembre de 1939, Año de la Victoria, sin que hasta la fecha le haya sido tomada declaración, ignorando por tanto la causa de su detención que no puede ser otra que una falsa denuncia o una malquerencia.

La madre de la compareciente es persona de orden como lo acredita el Adjunto Certificado de la Jefatura Local de la Sección Femenina de Olesa de Montserrat, pueblo pequeño donde se conoce todo el vecindario, certificado refrendado por el Alcalde del mismo pueblo.

---

⁶ JAUME BUSQUETS ELIAS, entrevista citada.

⁷ *Ibíd.*

⁸ Informe de la Guàrdia Civil d'Olesa, 21 de setembre de 1939. ATMT3

⁹ JAUME BUSQUETS, entrevista citada.

El certificado de la jefe de la Falange tiene más valor si se tiene en cuenta que durante el periodo rojo le fue asesinado un hermano y por tanto su juicio es más de tener en cuenta porque en todo caso habría de estar influido por su pena. Lejos de poner peros y reticencias su declaración es franca y concreta: Juana Sastre Casanovas es persona de buena conducta sin que pueda concretarse cargo alguno que signifique desafección al Glorioso Movimiento Nacional.

Con tales antecedentes de personas de relieve es incomprensible que perdure la detención de la madre de la suscrita, solo mantenida seguramente porque no ha sido oída y no haber podido tomar el Juez la decisión de ponerla en libertad.

Signatura de l'Eulàlia en el document que reproduïm del 21.09.1939. ATMT3

Por todo ello y confiando en la rectitud y bondad de V.E. la suscrita a V.E. con el mayor encarecimiento.

SUPLICA: se sirva dar a esta instancia y certificado adjunto el *trámite* que V.E considere oportuno para que previas las diligencias que sean precisas y desde luego la de tomar *declaracion* a la detenida Juana Sastre Casanovas, hoy en la *Cárcel* de Tarrasa, sea puesta en libertad, por ser así justo dados los antecedentes de la misma y no haber cometido hecho alguno merecedor de la *situación* en que actualmente se halla. Gracia que espera merecer de V.E. cuya vida guarde Dios muchos años.¹⁰

No hem pogut consultar aquests documents emesos per la Sección Femenina local ni de l'alcalde que declaraven, segons es cita en aquesta instància, a favor de la Joana ja que no es troben dins del sumaríssim. Podem dir, però, que això contrasta amb els informes desfavorables que l'alcalde i la Falange¹¹ havien fet contra la Joana, on ambdós l'acusen de ser de la CNT i de participar en els aldarulls esdevinguts durant els primers mesos de guerra, com l'incendi de l'església o la participació en els registres efectuats a cases de persones de dretes. El gir en aquestes declaracions és una mostra de l'arbitrarietat d'aquestes acusacions, que pràcticament seguien sempre el mateix patró quan es tractava d'acusar algú que mostrava simpatia per la República i del funcionament de la justícia franquista, que fluctuava segons la xarxa d'influències. En aquest cas, la sort va ser favorable per a la Joana, injustament tractada.

¹⁰ Sumaríssim ordinari nº 17191. ATMT3

¹¹ Aquests informes desfavorables realitzats per l'alcalde d'Olesa de Montserrat i per Falange es troben al "Sumarísimo ordinario nº 17191 del Tribunal Militar Territorial Tercero" en el procés obert contra Joana Sastre.

Segons ens explica el nostre informant, a Rubí hi havia un veí que tenia algun càrrec dins la Falange local i que segur que els va donar un cop de mà en el cas de la Joana, a l'igual que ho havia fet quan el seu pare va estar en un camp d'internament a Espanya després de la Guerra Civil¹².

Eulàlia Elias Sastre i Jaume Busquets Prunés.
1949. Arxiu familiar

Quan la Joana és per fi cridada a declarar davant el jutge, el 22 de juny de 1940, el primer que fa és negar-se a ratificar i a firmar la declaració que va fer davant la Guàrdia Civil d'Olesa en el moment que la van detenir, el setembre de 1939. Argumenta que a penes la van interrogar i encara que va firmar-la amb l'empremta digital no li van llegir el que va declarar. Ara, en fer-se la seva lectura davant del tribunal, vol corregir-la. La Joana diu que no ha participat en cap vaga ja que fa més de 20 anys que

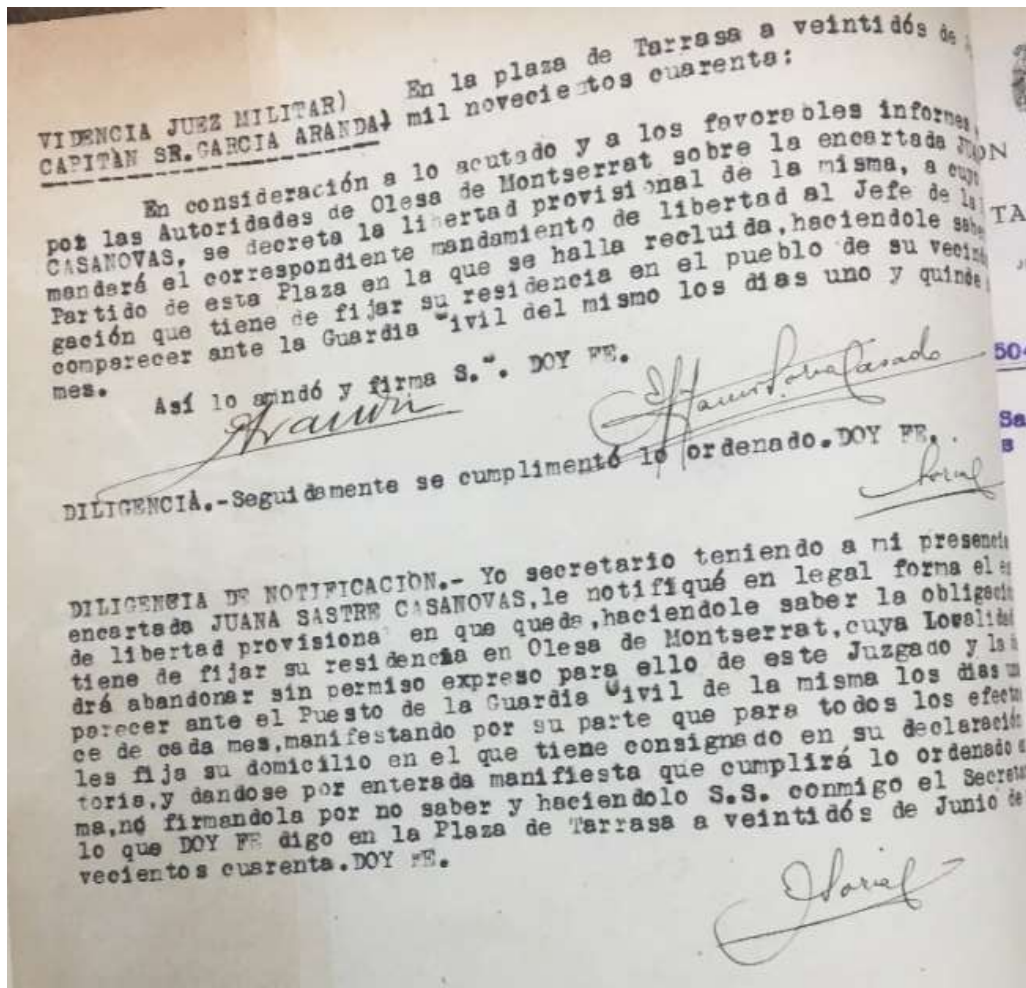
es dedica a les tasques de la llar i que no pertany a cap sindicat ni abans ni després del Glorioso Movimiento Nacional (GMN). Nega també qualsevol participació en els desordres i fets revolucionaris produïts en esclatar la Guerra Civil. També nega que hagi pronunciat *frases derrotistas en contra de la Causa nacional y nada sabe de lo que dicen las radios extranjeras en sus emisiones, ya que no posee receptor de radio ni va escucharla a los sitios donde la posean*¹³.

El Jutge militar en vista als "favorables informes de las autoridades de Olesa¹⁴" que esmentàvem abans, decreta llibertat condicional fins a la celebració del Consell de guerra. D'aquesta manera, la Joana surt de la presó de Terrassa amb l'obligació de fixar la residència a Olesa i de no poder-la abandonar sense permís de les autoritats. També estableix que ha de comparèixer davant la Guàrdia Civil local els dies 1 i 15 de cada mes.

¹² JAUME BUSQUETS, entrevista citada.

¹³ Sumaríssim. ATMT3

¹⁴ Ibídem.

Concessió llibertat provisional a Joana Sastre. Terrassa, 22 de juny de 1940. Font: ATMT3

Tot i l'obligatorietat que té la Joana de presentar-se a la caserna de la Guàrdia Civil d'Olesa, el dos de juliol s'informa que no ho ha fet i que viu a Rubí.

Document on es fa constar que la Joana no s'ha presentat a la Guàrdia Civil. 2 de juliol de 1940. Font: ATMT3

No presentar-se a la caserna era motiu de retorn a la presó, però sembla que la Joana pot justificar que es troba vivint a Rubí amb la seva filla i que la cosa no va més enllà.

A dalt de tot hi trobem Jaume Busquets Prunés; davant seu, l'Eulàlia Elias Sastre i la Joana Sastre Casanovas. Assegut, Jaume Busquets Elias i darrera seu, Teresa Busquets Elias. 1950. Arxiu familiar

Un cop completat el procés judicial, se l'acusa del delictes d'auxili a la rebel·lió militar i condemnada a la pena de 12 anys i un dia. Alhora, però, es proposa la seva commutació per una pena de 12 anys, que és la pena immediatament inferior que correspon quan es commuta una sentència. Tot i així, no es pot demostrar que formés part dels saquejos, registres de cases ni en l'incendi de l'església. Els qui inicialment l'acusaren de fer-ho després es retracten¹⁵. Bàsicament, la Joana és acusada per ser ideològicament d'esquerres – haver fet manifestacions a favor de la República i en contra del règim i de pertànyer a la CNT. Ser dona i d'esquerres era doblement penat per a un règim que buscava un padró de dona submissa, amb una funció que la relegava a ser esposa i mare i apartada de l'esfera pública.

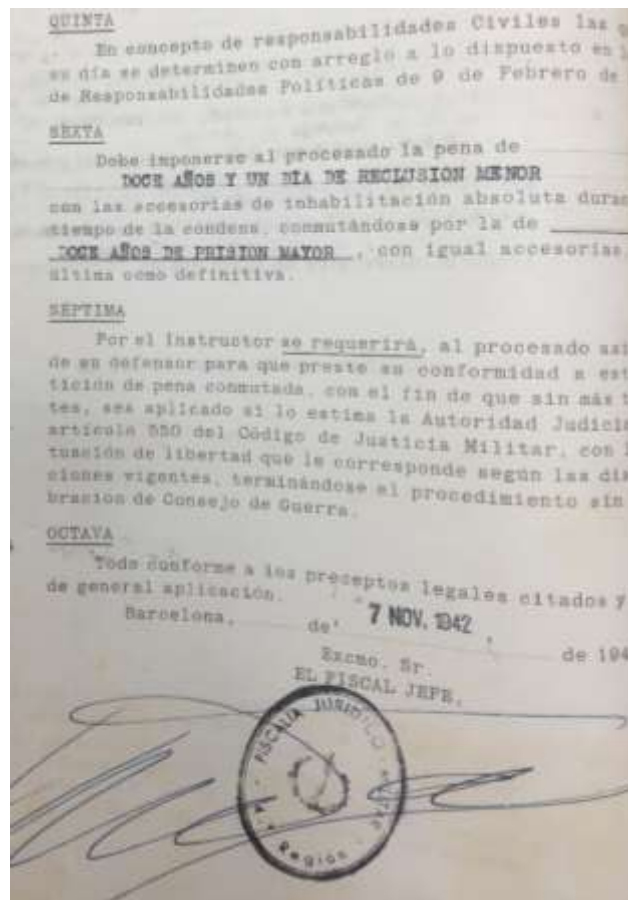
El Jaume, el nostre informant, no creu que la seva àvia fos de la CNT, però tampoc ho descarta:

No m'ho havia dit mai la meua mare però no m'estranyaria que l'àvia ho fos perquè en aquella època tothom era de la CNT o de la UGT. El meu pare, que era pagès, tenia un carnet de la CNT¹⁶.

¹⁵ "Sumarisimo ordinario nº 17191 del Tribunal Militar Territorial Tercero. ATMT3.

¹⁶ JAUME BUSQUETS, entrevista citada

Com que la Joana va estar d'acord amb la sentència proposada pel jutge instructor del cas no va ser necessària la convocatòria d'un consell de guerra com podem llegir en el següent document,

Condemna imposada a Joana Sastre. 7 de novembre de 1942. Font: ATMT3

LIQUIDACIÓN DE CONDENA DEL PENADO

JOANA SASTRE CASAROVAS

Fue reducida a prisión el 21 de Setiembre de 1939
de la Ley provisional el 29 de Junio de 1940
se hizo ejecutoria la sentencia el 11 de Diciembre de 1942

tiempo que se le suma años 9 meses 2 días

ha sido condenado a DOCE AÑOS Y UN DIA DE RECLUSION TEMPORAL y Conmutada por
a DOCE AÑOS DE PRISION MAYOR.

resta por cumplir la pena de 11 años 2 meses y 20 días.

de PRISION ATENTADA.

ingue la pena el 9 de Marzo de 1954

Turisa 23 de Enero de 1943

V.a.
EL JUEZ MILITAR
EL SECRETARIO

Resum de la condemna imposada a la Joana i del temps que li resta per complir-la, 23 gener 1943. Font: ATMT3

Tribunal de Responsabilidades Polítiques

En el document de la sentència – reproduït anteriorment– hi podem llegir que el Tribunal de Responsabilidades Polítiques determinarà si també cal sancionar la Joana: *en concepto de responsabilidades políticas las que en su día se determinen con arreglo a lo dispuesto en la ley de responsabilidades políticas del 9 febrero 1939*¹⁷.

Aquesta llei pretén passar comptes amb totes aquelles persones que s'havien oposat al Movimiento Nacional amb actes concrets o que hagin mostrat una passivitat molt gran. D'aquesta manera, el ventall de possibilitats de ser jutjat per aquest tribunal era molt ampli i a més la llei tenia caràcter retroactiu. Aquest tribunal actuava de forma paral·lela als tribunals militars, és més, la forma més habitual d'obrir un expedient de responsabilitats polítiques era amb la certificació de la corresponent sentència del consell de guerra contra l'encausat. Es contradeïa així un dels principis fonamentals del dret, segons el qual ningú podrà ser jutjat més d'una vegada pel mateix delicte.¹⁸

Joana Sastre, 1945. Font: arxiu familiar.

Dueñas assenyala que hi hagueren 31 persones d'Olesa que passaren per aquest Tribunal, entre elles hi havia quatre dones, però cap d'elles va ser sancionada,

L'objectiu de la llei d'apropiar-se del patrimoni i els béns dels vençuts va topar amb una trista realitat: poques persones disposaven de recursos per afrontar les sancions econòmiques que el tribunal podia imposar. Això va fer que les autoritats olesanes que n'havien d'informar coincidissin a afirmar que els acusats i les seves famílies no tenien béns o que no se'n coneixia cap.¹⁹

La causa de la Joana, a l'igual que la dels altres olesans, va ser sobreseguda. La Comisión liquidadora de Responsabilidades polítiques va resoldre el seu sobreseïment el 24 de juliol de 1946.

¹⁷ "Sumarisimo ordinario nº 17191 del Tribunal Militar Territorial Tercero. ATMT3

¹⁸ <https://memoriarecuperada.ua.es/represion/legislacion-penal-y-procedimiento-legal/>. [Data de consulta: 26 abril 2021]

¹⁹ DUEÑAS, Oriol (2007) *La Violència d'uns i altres. La repressió de la guerra i la postguerra 1936-1945: el cas d'Olesa de Montserrat*. Publicacions Abadia Montserrat. Col·lecció Abat Oliba núm. 277, pàg. 445-446

Portada de l'expedient de la Joana Sastre iniciat pel Tribunal de Responsabilidades Políticas al 1944. Font: Arxiu Històric de Terrassa. Comunicat de la resolució de sobreseïment el 1946. Font: Archivo Histórico Nacional.

El fill de la Joana, el Melcior, casat i amb dues filles petites, es va exiliar a França en acabar la Guerra Civil, on hi va estar 10 anys. A Olesa Sabem que va estar internat al camp d'Argelers i segons els documents consultats, aleshores tenia 33 anys i d'ofici consta que era pastisser²⁰. En tornar, va ser detingut i empresonat uns mesos a la presó Model, concretament, de 26 de novembre de 1949 al 22 d'abril de 1950.²¹ La família, però, no recorda gaire aquests fets i no ens ha pogut explicar el succeït ni els detalls de la seva estada a França.

²⁰ Llistes nominals amb la professió dels refugiats catalans internats als camps de concentració d'Argelers, Sant Cebrià de Rosselló i el Barcarès. Arxiu Nacional de Catalunya. [Data de consulta, 18 d'agost de 2021]

²¹ MONTBLANC, Joan. Memorial del Baix Llobregat. Centre d'Estudis comarcals del Baix Llobregat. <http://www.memorialbaixllobregat.cat/cercador-de-victimes/index.htm>. [Data de l'última consulta 9 de juny de 2021]

EL NOSTRE INFORMANT: JAUME BUSQUETS ELIAS

Jaume Busquets Elias va néixer a Rubí l'any 1945. Està casat amb Isabel Martí Güell i tenen dues filles, la Isabel i la Núria. Ha treballat de mecànic torner, la seva dona, professora de "Corte i Confección", i les filles han cursat estudis universitaris.

En Jaume és net de la Joana i fill de l'Eulàlia Elias Sastre i el Jaume Busquets Prunés, nascut a Rubí. L'Eulàlia va perdre el seu estimat a la guerra i pensava en no casar-se, però aleshores, va conèixer el Jaume que freqüentava Olesa ja que hi tenia una germana casada que vivia a *cal petó*, una coneguda família de pagesos de la població.

Jaume Busquets Elias, 2019. Font: Arxiu familiar

L'Eulàlia, en casar-se, va anar a viure a Rubí. Com hem esmentat, ella treballava a Can Sedó, a Esparreguera, i ho va continuar fent ja que l'empresa Manufacturas Sedó en cta. també tenia una fàbrica a Rubí.

En Jaume tenia 6 anys quan es va morir la seva àvia, la Joana. Tot i ser molt petit la té ben present perquè, a part de viure amb ells, era ella qui el cuidava ja que la seva mare treballava i com que sovint feia el torn de tarda, no arribava fins tard al vespre.

Tot i que en aquella època no se'n parlava gaire, el Jaume sabia que la seva àvia havia estat a la presó, però desconeixia el motiu. Fa 12 anys, va decidir buscar informació sobre l'àvia, i va consultar alguns arxius, però no va trobar res referent a ella. Li van dir que molta documentació havia estat cremada durant el franquisme i que, per tant, era difícil que trobés res, de manera que ho va deixar córrer.²²

El Jaume estava afiliat a ERC i se les va tenir amb la policia, però segons ens diu, per res important:

Una vegada em van venir a buscar perquè em vaig barallar amb l'encarregat d'allà on treballava, i em va denunciar i, clar, em van venir a buscar (es refereix a la Guàrdia Civil) i em van fotre la bronca. Una altra vegada, em van agafar per repartir propaganda d'ERC, partit que era encara il·legal, abans de les primeres eleccions, i em van *detendre* i em van portar a la comissaria local. Resulta que el *jefe* dels municipals era l'antic *cabo* de la Guàrdia Civil, el fotien d'un lloc i el col·locaven en un altre i de *cabo* el van fer *sargento* de la policia municipal i aquest home em va fotre una bronca de cal deu i, és clar, jo ja el coneixia, t'acollonia²³.

²² Agraïm les gestions realitzades per Josep Lluís Lorca de l'Arxiu Històric de Terrassa per posar-nos en contacte amb aquesta família.

²³ JAUME BUSQUETS, entrevista citada.

L'Eulàlia, que ja havia viscut la irrupció de la Guàrdia Civil a casa seva per emportar-se la seva mare, ho passava molt malament quan la policia o Guàrdia Civil es presentava a casa seva per preguntar ara pel Jaume, el seu fill.

Com hem esmentat abans, la mare del Jaume no explicava gaire coses de la detenció de la Joana, però és que, a més, a casa anaven en compte perquè el pare del Jaume havia estat mobilitzat per l'Exèrcit republicà i, en acabar la guerra, va ser internat en un camp de concentració d'on va poder sortir gràcies als avals que va aconseguir la família.

Com ens explica el Jaume,

Quan el pare va tornar de la guerra no estava fitxat enlloc, però, és clar, guardava silenci. Ell m'explicava coses però anava molt en *cuidado*. L'altre dia li explicava a la meua neta la llei del silenci i no ho entenia, quina llei? Doncs de no parlar-ne. El meu pare tenia amics que en arribar aquí els cridava la Guàrdia Civil i els *hi* fotien una pallissa. Amb ell no el van tocar mai. I va haver més d'un que va morir per la pallissa que els hi van fotre²⁴.

El que sí que li havia explicat el seu pare és que l'havien detingut un cop finalitzada la guerra, però no sap el lloc ni en quin camp va estar reclòs:

El meu pare m'explicava que en acabar la guerra l'havien internat en una plaça de toros amb 30.000 persones, em sembla que cap allà a Galícia, però no ho sé exactament. Em deia que entre els que emmalaltien i els que cridaven, cada dia en mataven uns quants²⁵.

El Jaume sap que en un document que es va enviar a les autoritats franquistes per avalar la seva conducta i així que pogués sortir del camp, hi posava que el seu pare era creient, catòlic, apostòlic... cosa que no era certa, *però de Rubí li van fer aquest favor i així va poder tornar*. El seu pare era vegetarià i portava una barba frondosa i per això algú considerava que era terrorista o anarquista i estava en el punt de mira de les forces vives de Rubí.

Jaume Busquets Prunés, 1926 aprox.
Arxiu Familiar

---

²⁴ *Ibíd.*

²⁵ *Ibíd.*